

Gyöngyhímzés

Szabó Imola Julianna: *Varratok*
– *versprózák kilenc öltésben*

PUCHER BÁLINT

Szabó Imola Julianna munkásságában kiemelkedően nagy szerepe van a vizualitásnak. Évek óta láthatók a mém és képvers határán álló szöveges fotómontázsai, és a *Varratok*nak nemcsak a borítóján lehet képekkel találkozni, hanem több belső oldalán is, a szövegek pedig költői képek és vizuális leírások halmozásának tűnnek. Több szempontból is határon állnak, azonban a különböző kategóriák különbségét nem hangsúlyozzák, hanem eltüntetik, elmoszák. Szinte lehetetlen a vizuális leírásokat és a költői képeket elkülöníteni, valamint azt eldönteni, hogy a líra vagy a próza műnemébe soroljuk az írásokat. A megszólalásmód prózára emlékeztet, azonban a leíró részek inkább lírai jellegűek, és nagyobb jelentőséget kapnak, mint általában a prózában. Ezen kívül nem a cselekmény határozza meg a szövegek szerkezetét, hanem a képzettársítások, és történetek helyett inkább állapotok íródnak le. A lírai én/elbeszélő része a mű világának, és a vallomásos irodalom kontra szerepjáték kettősségében ismét csak köztes pozíciót foglal el.

Egyfelől az írásmód egységes, és a számos gyermeki nézőpontot imitáló szöveg is a felnőtt tudatosságával fogalmazza meg a gyerekkori élményeket. Másrészt tartalmaz a kötet néhány egyértelmű szerepversprózát, de stilisztikailag ezek sem különböznek az alanyi költészetként olvasható daraboktól. Az alanyiként olvasható versek viszont nem adódnak össze egységes történetté, valós személyiséggel mögöttük. A vallomásos irodalom felől túl fikciós, a szereplíra felől túl egységes. A *Varratok* versprózáinak lírai énje/elbeszélője stilisztikailag állandó, az identitása,

ha meghatározható, egy ciklus kivételével szinte mindig ugyanaz: (ha van utalás az egzisztenciális helyzetre, akkor szegény) nő vagy a kislánykori éneke, aki így vagy úgy több családtagját elvesztette már. Így a *Varratok* nem a lírai énnel játszó, azt a szerzőtől például nemileg vagy a történelmi kor szempontjából eltávolító posztmodernhez, hanem a szerzőhöz közel álló, valószínű és egységesnek ható lírai énnel rendelkező, a posztmodernnél korábbi irodalomtörténeti korszakok felfogásához kapcsolható. A lírai én identitásának, egységének kérdése egyáltalán nem hangsúlyos a *Varratok*ban, ahogy a posztmodern művek más jellegzetességei sem, és a szövegek a hagyományos értelemben vett szépség, líraiság, mélység iránti elkötelezettsége egyértelműen korábban kialakult stílusirányzatokat idéz meg. Azt a fajta megformáltságot, amit jobb híján klasszikusnak neveznek, és ami modern, sőt egyes posztmodern művekben is fennmaradt, főleg az utóbbiakban más esztétikai minőségekkel keveredve. A *Varratok*at így én a későmodern irodalom folytatójának tartom, a magyar irodalmon belül leginkább az újhordas költőkhöz köthető, Pilinszky, Nemes Nagy tárgyias, a lírai ént háttérbe, a nyelvi megformáltságot előtérbe állító lírájához.

A kötet részletesebb „boncolását” megnehezíti és megkönnyíti, hogy Szabó Imola Julianna írásmódja erősen fraktálszerű: az egyes szövegek és a nagyobb egységek, a ciklusok és a könyv is inkább hasonló gondolatok, motívumok végtelenül folytatható variációinak hatnak, semmint célirányos, kezdettel és véggel rendelkező szerkezeteknek. Amit a céljukként meg lehet határozni, az lírai helyzetek és általában az elbeszélőtől különböző lírai karakterek leírása. Olyan hívószavak köthetők hozzájuk, mint a pillanatszerűség, az átmenetiség, a melankólia, a szegénység, a hiány, a veszteség. Jellemző a születéshez és a halálhoz közeli, és a felnőttkortól eltérő világlátású gyermek- és időskor feldolgozása. Úgy gondolom, hogy Szabó Imola Julianna néha groteszk módon, de alapvetően érzékenyen dolgozta fel a témákat, amiből az elégikus hangnem származik.

A fogalmazásmód általában barokkos, leíró jellegű, és sokszor sajátos olvasási technikát kíván meg. Ugyanis alapvetően metaforikus, átvitt értelmű vagy legalábbis annak tűnő nyelvet használ, azonban ennek sok eleme dekódolhatatlan képzettársítás, aminek felesleges a konkrét értelmét keresni, önmagukban értelmezhetők. Illetve sokszor még ennek a megközelítésnek is ellenállnak. „Ma a csendnek dolgozom. Neki kell megfizetnem azokért a bűnökért, amiket te követtél el. Nem fagyok meg, az idő még beleheli a tenyerem. Ablak a testre. Ki kéne repülni, neki az éjszakának” (*képhatár*). El lehet gondolkodni ilyenkor azon, hogy hogyan lehet a csendnek megfizetni más bűnei miatt, vagy mi jelent ebben a szövegkörnyezetben a testre néző ablakot, de végül nincs más választás (legalábbis nekem nem volt), mint az intellektuális fegyverletétel, és az irracionális gondolatfolyam élvezete. Ezen nem segít a fraktálszerűség, a hasonló jelentésű gondolatok halmozása,

ami olyan, mintha ugyanazokat a vonalakat rajzolná át valaki újra meg újra. A címadás kimondottan szabályszerű, kreatív, mert kisbetűvel kezdődnek a címek, amik időnként nem létező szóösszetételek (pl. a *hajlékember* vagy az *egyhát*, ami valószínűleg a hegyhát elferdítése), és néha még zárójelben is vannak, a tartalomjegyzékben pedig kuszán nyomtatottak. Viszont a szövegek szabályos szerkesztésűek, és a patetikus kijelentések úgy húzzák le a címek lebegését, mint a súlyok a léggömböt.

Összességében a *Varratok* egyfajta kiút, menedék a banális valóságból egy tündérekkel és holdludakkal megszépítettbe, ahol a gyermekotthon magányos takarítónője szárnyakat képzel magának és tündérré válik. És nemcsak a valóságból, hanem a kortárs művészetnek abból a részéből is kiutat jelent, ami nem törekszik erre a fajta esztétikumra. Ugyan manapság a különböző művészeti irányzatok plurális egymás mellett élése tapasztalható, az az írásmód, amit a *Varratok* képvisel, meghaladottnak tűnik többek között Tandori, Orbán Ottó vagy Parti Nagy költészetéhez képest. Szabó Imola Julianna láthatóan nem időhöz és helyhez kötött, hanem általános problémák megfogalmazására törekedett. Nem gondolom, hogy ez idejétmúlt szándék lenne, de ezt a posztmodern irodalom eredményeivel és a jelenkor életmódjával, tapasztalataival számot vetve lenne érdemes képviselni. Például korszerűnek tartom a könyvből a szerepverseket idéző szövegeket, amik egyértelműen alternatív lírai ént vagy elbeszélőt hoznak létre, illetve a rövid, sűrítést és kihagyást alkalmazó műveket. Nyelvhasználat szempontjából pedig a reflexívebb, fogalmibb, kevésbé metaforikus és a köznyelvhez közelítő, kevésbé mives fogalmazásban látom a kiutat. Például ez a részlet a *júliusból* felmutatja Szabó Imola Julianna írásmódjának korszerű oldalát: „Anyusból majd szédelgő és össze nem ragasztható szótagok ömlenek, alakokról és a tévéről, az országról és a pénzről, ami fagyott szarként lapul a fiókban. De csak akkor lehet előkotorni, ha temetni kell. Anyus húsz éve gyűjt a belépőre a mennyek országába.” Itt most eszembe is jutnak az előbb említett költők saját öregségük groteszk voltát feldolgozó művei, *A hülye test* és *egyebek*.

A kötet írásai az érzelmes és érzelgős, esztétikus és esztétizáló, a művészi és művészkedő kategóriák határán járnak. Ezek a határok természetesen nem mérhetők, mindenkinek az egyéni ízlésétől függenek. Számomra időnként a határ jó oldalán helyezkedtek el a versprózák, megható, szívbemarkoló pillanatok leírva, máskor a rossz oldalon, szentimentálissá vagy túlzottan líraivá válva. A kötet sikere (ugyan kevés kritika íródott róla, de több díj esélyesei között ott volt) viszont azt mutatja, hogy nem mindenkinek vet fel ez olyan problémákat, mint nekem. Amennyiben a posztmodern szempontból hagyományosnak számító lírai nyelvhasználatban határozzuk meg a *Varratok* célját, akkor – a fülszöveg metaforáját továbbírva – egy egységes stílusú és színvonalú akvarell-sorozatot látunk. Vannak kiemelkedő darabok,

számomra ilyen a terhesség élményét egyszerűen és lényegre törően megfogalmazó *kétszáznyolcvan nap*, a reflexív, a fotó és a film médiumára utaló *mélységelesség*, vagy a nyomortudatosan megszépítő *egyűndér*, de ezek és a gyengék között sincs nagy minőségi különbség. Tehát Nemes Nagy Ágnes és általában a klasszikus szépség kedvelőit nem beszélném le a *Varratokról*. Másrészt Szabó Imola Julianna a fotómontázsaiiban, ahol szintén különböző kategóriákat, valóságdarabokat mos össze, ki tudott alakítani egy olyan stílust, amit a reflektált, a kép valóságábrázolását megkérdőjelező jellege miatt korszerűnek gondolok. Ezért és a könyv kiemelkedő darabjai miatt remélem, hogy az irodalomban is meg fogja találni ennek a módját.

(L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2014)

